
ZEMĚ AFRICKÉHO ROHU A PROBLÉM PODVÝŽIVY

Zbyněk Kuna*

Úvod

Východní Afrika má nezáviděníhodný primát nejvyššího počtu¹ chronicky podvyživených lidí mezi všemi regiony subsaharské Afriky. Jedná se přitom o dlouhodobou záležitost a naděje na významnější zlepšení životních podmínek místních obyvatel ani v příštích letech není nikterak vysoká. Kritická situace je zejména v Somálsku. Celkem šest regionů na somálském území OSN v průběhu července až září 2011 označila za oblasti hladomoru. Ovšem i jiné země Afrického rohu (Džibutsko, Eritrea, Etiopie) zápolí s nedostatkem potravin. Podobně lze hovořit i o nejbližších sousedech – Súdánu, nově vzniklém Jižním Súdánu a Keni. Pochmurný obraz zdejšího světa dotváří konfliktní politická situace.

Cíl a metody

Cílem příspěvku je přiblížit potravinový problém zemí Somálského poloostrova a naznačit možná východiska ze současné nepříznivé situace. V různé míře byly použity metody analýzy, syntézy a komparace. Získané podklady se staly východiskem pro vlastní úvahy autora.

Pro zpracování textu měly zásadní význam statistické ročenky (přehledy), sestavované OSN (a přidruženými organizacemi) a Population Reference Bureau (PRB). V daných tematických oblastech představují nejerudovanější zdroj číselných informací. Až na drobné výjimky bylo pracováno s původními statistickými daty. Tabulky obsahují i vlastní výpočty. Co se týče demografických údajů, autor preferoval publikaci „2010 World Population Data Sheet“ (PRB). Statistická data vycházejí z oficiálních národních ročenek a demografických publikací OSN. V souvislosti s přehledy PRB je třeba připomenout, že se zpravidla objevují v určitém časovém předstihu před oficiálním publikováním statistických ročenek demografickým oddělením OSN. Informace o počtu chronicky podvyživených a podílu chronicky podvyživených k celkové populaci poskytuje „The State of Food Insecurity in the World“. V textu bylo pracováno s vydáními z let 2009, 2010 a 2011. Údaje o energetické hodnotě zásob potravin určených k přímé spotřebě na osobu a den (v kcal) byly převzaty i z inter-

* Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta (kuna@pef.czu.cz).
Poznatky uváděné v článku vyplynuly z řešení VZ MSM 6046070906 *Ekonomika zdrojů českého zemědělství a jejich efektivní využívání v rámci multifunkčních zemědělskopotravinářských systémů*.

1 The State of Food Insecurity in the World 2010, s.51–52.

netové databáze Faostat, neboť nejnovější verze „The State of Food Insecurity in the World 2011“ je již zahrnuje.

1. Charakteristika regionu

Z hlediska počtu obyvatel má v oblasti Somálského poloostrova dominantní postavení Etiopie s téměř 85 miliony obyvatel v roce 2010², což reprezentuje 14. místo na světě. Na opačné straně figuruje rozlohou malé Džibutsko v pobřežní oblasti Rudého moře s necelým milionem obyvatel. Hustota osídlení není vysoká, a to zejména v Somálsku, kde činí jen 15 obyv./km². Výjimkou je Etiopie se 77 obyv./km², což odpovídá i některým evropským zemím.³

Státy Afrického rohu neoplývají surovinovým bohatstvím. Základem ekonomiky zůstává zemědělství (světově významné pěstování kávovníku v Etiopii⁴, banánovníkové plantáže v Somálsku) a v minulosti to byl i rybolov. Etiopie má vůbec nejvyšší stavy skotu v Africe, užítkovost je však mizivá (např. průměrná dojivost v roce 2009 byla jen 215 kg na dojnici a rok)⁵. Dobytek se často chová jako prostředek směnného obchodu či výraz prestiže majitele. Krmivovou základnu tvoří neudržované pastviny. Chybí veterinární péče a moderní plemenářství. Na nízkou produktivitu práce poukazuje i vysoký podíl ekonomicky aktivních v zemědělství z celkové ekonomicky aktivní populace. Údaje za Etiopii (76,8 %), Džibutsko a Eritreu (v obou případech přes 73 %) byly v roce 2010 jedny z nejvyšších na světě. I údaj za Somálsko (65,1 %) výrazně převyšuje celosvětový průměr (39,9 %)⁶. Pro srovnání, ve vyspělých zemích jsou to jen jednotlivá procenta, nejčastěji v rozmezí od dvou do šesti. Většina pracovních sil v zemích Afrického rohu je tak vázána činnostmi spojenými s agrární prvovýrobou.

Dopravní infrastruktura není rozvinutá, i když je nutné zmínit význam Ethiopian Airlines, založené už v roce 1946, jež patří k předním africkým dopravcům s přímými mezikontinentálními linkami do Evropy (6 destinací), Indie (2 destinace), Číny (4 destinace) a USA (1 destinace). Podle počtu přepravených cestujících byla společnost v roce 2010 na druhém místě v subsaharské Africe. Letiště v Addis Abebě, které v roce 2010 odbavilo 3 780 928 cestujících, má svůj význam i v tranzitní dopravě.⁷ Z hlediska dopravní obslužnosti jsou důležité vnitrostátní linky, které v roce 2011 zahrnovaly 15 destinací.⁸ Frekvence domácích spojů ovšem není vysoká, v lepším případě jsou provozovány 1x denně.

2 Počet obyvatel podle: 2010 World Population Data Sheet, s. 6.

3 Hustoty osídlení v roce 2010 podle: 2010 World Population Data Sheet, s. 14.

4 Podíl kávy na etiopském exportu zboží v roce 2008 činil 36 % (vlastní výpočet podle FAO Statistical Yearbook 2010).

5 Průměrná dojivost podle: Faostat [online].

6 Vlastní výpočty podle: Faostat [online].

7 Číselné údaje: Ethiopian Airlines [online].

8 Letový řád Ethiopian Airlines [online].

Nejvyšší ekonomickou sílu má Etiopie, přesto podíl HDP⁹ této země v roce 2010 na HDP celé subsaharské Afriky, pouze 2,7 %¹⁰, je velmi nízký a znatelně zaostává za podílem na populaci (9,9 %). Nutno však podotknout, že celou třetinu HDP subsaharské Afriky vytváří JAR.

Nejvyššího HDP/obyvatele z oblasti Afrického rohu v roce 2010 dosáhlo Džibutsko (1193 USD), což však stále bylo méně než průměr subsaharské Afriky. Hodnoty za Etiopii a Eritreu (350 USD, respektive 405 USD) rovněž patří k nejnižším na světě.¹¹ Světová banka od roku 1990 neposkytuje údaje za občanskou válkou zmítané Somálsko.

Etiopská ekonomika je na vzestupu (v posledních letech zpravidla dvojciferný růst HDP)¹². Průmyslový sektor podporují čínské investice, přičemž země může nabídnout levnou a relativně kvalifikovanou pracovní sílu. ČLR je dnes také největším obchodním partnerem.¹³ Ostatní země jsou co do rozvoje hospodářství mnohem méně úspěšné, v Eritreji reálný HDP v letech 2005 až 2010 dokonce zaznamenal čtyřprocentní pokles.¹⁴

Tabulka 1

Vybrané charakteristiky zemí Afrického rohu (2010)

stát/ukazatel	počet obyvatel (mil.)	obyv./km ²	HDP/obyv. (USD) (+)	zaměstnaní v zemědělství z ekonomicky aktivních obyvatel (%)
Džibutsko	0,879	38	1193	73,6
Eritrea	5,224	44	405	73,4
Etiopie	84,976	77	350	76,8
Somálsko	9,359	15	neuv.	65,1

Poznámka: (+) podle směnného kursu.

Pramen: World Development Indicators database, 2010 World Population Data Sheet, Faostat a vlastní výpočty.

2. Potravinová situace

Organizace pro zemědělství a výživu při OSN (FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations) podává informace o výživové situaci v jednotlivých zemích světa s časovým zpožděním. V současné době jsou k dispozici jako poslední průměry z období 2006–2008. Novější odhady jsou jen souhrnné (za celý svět, případně za jednotlivé kontinenty či skupiny zemí) a jsou postupně zpřesňovány.

9 HDP podle směnného kursu.

10 Vlastní výpočet podle: World Development Indicators database [online].

11 HDP/obyvatele podle: World Development Indicators database [online].

12 V období let 2005–2010 rostl reálný HDP v průměru o 10 % ročně (<http://stat.wto.org/>) [online].

13 V roce 2010 byl podíl ČLR na exportu zboží 10,4 % a na importu zboží 24,0 % (<http://stat.wto.org/>) [online].

14 <http://stat.wto.org/> [online].

Co se týče počtu chronicky podvyživených¹⁵ v oblasti Afrického rohu, vývoj v časové řadě přináší tabulka 2. V období od počátku 90. let 20. století počet lidí s nedostatečnou stravou v Etiopii vždy překračoval 30 milionů. Údaj za průměr let 2006–2008, 32,6 milionu osob, zůstává enormně vysoký a v celé Africe je překonán jen Demokratickou republikou Kongo. V územně i populačně mnohem menší Eritreji se počet chronicky podvyživených ve stejném období zvýšil z 2,1 milionu osob na 3,1 milionu osob. Ke zlepšení naopak došlo v Džibutsku (z 0,3 milionu osob na 0,2 milionu osob). Údaje za Somálsko aktuální databáze FAO neposkytuje, jak už však bylo zmíněno i v souvislosti s vyhlášeným hladomorem, situace v této zemi je fatální a většina zdejší populace, ať již přímo na území státu či v uprchlických táborech za hranicemi, dnes bojuje o přežití.

V geograficky blízkých zemích je potravinový problém rovněž závažný. Zatímco v Keni se počet chronicky podvyživených při srovnání průměrů let 1990–1992 a 2006–2008 zvedl z 8,1 milionu osob na 12,4 milionu osob, v Súdánu došlo ke snížení z 10,8 milionu osob na 8,8 milionu osob.¹⁶

Tabulka 2

Počet chronicky podvyživených v zemích Afrického rohu (mil. osob)

stát/průměr let	1990–1992	1995–1997	2000–2002	2006–2008
Džibutsko	0,3	0,3	0,3	0,2
Eritrea	2,1 (a)	2,1	2,7	3,1
Etiopie	34,6 (a)	36,3	32,4	32,6
Somálsko	4,9	6,6 (b)	6,2 (c)	neuv.

Poznámky: (a) Etiopie a Eritrea – v období 1990–1992, které ještě zahrnovalo společný stát, jde o počet chronicky podvyživených na území budoucích samostatných států podle FAO, (b) průměr let 1996–1998, (c) průměr let 1999–2001.

Pramen: The State of Food Insecurity in the World 2011, s. 44.

¹⁵ „Chronická podvýživa“ je stavem, kdy dlouhodobé nedostatečné přijímání potravin vede ke snížení imunity, nemocnosti, omezení pracovní aktivity a redukci délky života. Minimální energetické požadavky stravy (minimum dietary energy requirements – MDER) byly vypracovány pro každou zemi zvlášť, a to s ohledem na aktuální strukturu populace (věk, pohlaví), což znamená, že se v jednotlivých letech mění. Energetická doporučení jsou rozdílná podle věku a pohlaví. Odlišnosti vyplývají i z fyzické aktivity. Minimální energetické požadavky jsou přitom kalkulovány pro lehkou fyzickou aktivitu a nejnižší akceptovatelnou hmotnost vzhledem k dosažené výšce. Zatím poslední korekce doporučených parametrů denní stravy, co se týče energetické hodnoty v kcal, vzešla z jednání společné expertní komise FAO, WHO (World Health Organization – Světová zdravotnická organizace) a UNU (University of the United Nations – Univerzita Spojených národů) v roce 2001. Organizace FAO zveřejňuje počty chronicky podvyživených z hlediska kcal na osobu a den. V úvahu se tak nebere nedostatek některých významných složek stravy (bílkoviny, jód, vitamíny apod.). Z toho vyplývá, že počet lidí s nedostatečnou stravou bude pravděpodobně ještě vyšší.

¹⁶ The State of Food Insecurity in the World 2011, s. 45.

Země Afrického rohu mají vysoký podíl chronicky podvyživených k celkové populaci. Hodnota tohoto ukazatele za Eritreu, 65 % v průměru let 2006–2008, je druhá nejvyšší za všechny samostatné státní útvary sledované FAO. Ovšem i situace v Etiopii a Džibutsku, přes příznivý trend, zůstává vážná. Za Somálsko FAO poskytlo jako „nejnovější“ průměr let 1999–2001, přičemž hodnota 71 % již tehdy signalizovala hospodářský, společenský a humanitární „kolaps“ této země, který, s přihlédnutím k současnému hladomoru, jako by neměl konce.

V Keni byl v průměru let 2006–2008 podíl chronicky podvyživených k celkové populaci 33 % a v Súdánu 22 %.¹⁷

Tabulka 3

Podíl chronicky podvyživených osob k celkové populaci v Africkém rohu (v %)

stát/průměr let	1990–1992	1995–1997	2000–2002	2006–2008
Džibutsko	60	50	40	26
Eritrea	67 (a)	64	70	65
Etiopie	69 (a)	62	48	41
Somálsko	67	75 (b)	71 (c)	neuv.

Poznámky: (a) Etiopie a Eritrea – v období 1990–1992, které ještě zahrnovalo společný stát, jde o podíl chronicky podvyživených na území budoucích samostatných států podle FAO, (b) průměr let 1996–1998, (c) průměr let 1999–2001.

Pramen: The State of Food Insecurity in the World 2011, s. 44.

Tabulka 4 přináší informace o vývoji energetické hodnoty zásob potravin určených k přímé spotřebě na osobu a den v kcal. Jsou všeobecně velmi nízké, přičemž údaj za Eritreu, 1590 kcal v průměru let 2006–2008, představuje spolu s Demokratickou republikou Kongo nejnižší hodnotu v globálním rámci. Ze 181 zemí, které FAO v tomto ohledu sleduje, hranici 2000 kcal na osobu a den nedosáhlo 8 států (7 ze subsaharské Afriky, dále Haiti z Karibiku). Přes zlepšující se trend do této skupiny zemí patří i Etiopie (1950 kcal). Pokud jde o Somálsko, v průměru let 2005–2007 byla tato hodnota pouze 1762 kcal. To jen dokumentuje zoufalé podmínky života v oblasti Afrického rohu.

Průměr subsaharské Afriky jen mírně překročilo Džibutsko. Srovnání s průměrem rozvojových zemí vychází pro země Afrického rohu nepříznivě, přičemž úroveň vyspělých zemí (3430 kcal v průměru let 2006–2008) je zatím hodně vzdálená.

Při pohledu na sousední země lze konstatovat, že situace v Keni je dlouhodobě stabilizovaná na nízké úrovni kolem hodnoty 2000 kcal. Příznivější trend zaznamenal Súdán, ovšem údaje za obě rozdělené části zatím nejsou k dispozici.

¹⁷ The State of Food Insecurity in the World 2011, s. 45.

Tabulka 4**Energetická hodnota zásob potravin určených k přímé spotřebě na osobu a den v kcal**

stát či skupina zemí/průměr let	1990–1992	1995–1997	2000–2002	2006–2008
Džibutsko	1720	1860	2030	2300
Eritrea	1530 (a)	1570	1520	1590
Etiopie	1550 (a)	1650	1840	1950
Somálsko	1590	1568 (b)	1624 (c)	1762 (f)
Keňa	1970	2020	2020	2030
Súdán	1960	2100	2150	2280
subsaharská Afrika (d)	2050	2100	2140	2270
rozvojové země	2440	2550	2570	2640
vyspělé státy (e)	3210	3210	3340	3430

Poznámky: (a) Etiopie a Eritrea – území budoucích samostatných států, (b) průměr let 1994–1996, (c) průměr let 1999–2001, (d) bez JAR, (e) včetně JAR, (f) průměr let 2005–2007.

Pramen: FAO Statistical Yearbook 2010, [online], Faostat [online].

3. Příčiny podvýživy

Faktorů, jež ovlivňují potravinový deficit sledovaného regionu, je celá řada a ve svém úhrnu překračují rozsah této práce. Jako nejzávažnější důvody by bylo možné jmenovat neukončený demografický přechod, konfliktní politickou situaci včetně kmenových a náboženských třenic, zaostalé hospodářství, nízkou úroveň vzdělanosti a degradaci půdy. Významnou měrou jsou potravinové problémy ovlivněny i přírodními podmínkami, zejména v kontextu s rychlým populačním růstem a rozšiřujícím se pásmem sucha. Oblast Somálského poloostrova se nachází v rovníkovém monzunovém pásmu s výrazným střídáním období sucha s obdobím dešťů. Nejsou-li srážky dostatečné, hrozí velké problémy. Vliv na celkovou sklizeň má i opožděný příchod dešťů, schopných zničit úrodu. Místní klimatické podmínky jsou ovšem rozdílné, a to i s ohledem na značné kontrasty z hlediska vertikální členitosti (Etiopská vysočina s nadmořskými výškami přes 4000 m versus nížinaté oblasti). Zatímco v západní Etiopii v údolních oblastech rostou tropické lesy, na jihovýchodě země (náhorní plošina Ogaden), ve velké části Somálska a v Džibutsku má krajina převážně polopouštní či pouštní charakter (obě země patří k nejteplejším a nejsušším na světě). Na sever Eritreje zasahuje Etiopská vysočina, ostatní oblasti jsou po větší část roku zpravidla vyprahlé. Horské řeky, využívané stále intenzivněji k zavlažování, se dnes i předčasně ztrácejí v písčité půdě.

Africký roh se potýká s vysokým přírůstkem obyvatel. Ve druhé polovině 20. století se významně snížila úmrtnost (mortalita), porodnost (natalita) si však stále uchovává vysoké parametry, což je konečně příznačné pro větší část subsaharské Afriky. Zatímco ve východní Asii se demografický přechod již uzavírá a k významnému pokroku došlo i v Latinské Americe a v jihovýchodní Asii, „černý kontinent“ zůstává v zajetí populační exploze. Její subsaharská část, spolu s lidnatými státy jižní Asie, tak představují nejzávažnější populační problém dneška.

V zemích Afrického rohu mělo v roce 2010 nejvyšší hrubou míru natality, 46 promile, Somálsko, což byla zároveň druhá nejvyšší hodnota na světě. V případě Etiopie a Eritreje to bylo 39 promile, respektive 37 promile, v Džibutsku 29 promile. Průměr světa přitom činil 20 promile, průměr vyspělých zemí 11 promile. Z hlediska hrubé míry mortality jediné Somálsko (16 promile) je nad průměrem Afriky (13 promile)¹⁸. Vyšší úroveň hrubé míry úmrtnosti ve vyspělých zemích ve srovnání s průměrem rozvojového světa v první řadě souvisí s odlišnou věkovou strukturou (vysoký podíl lidí v seniorském věku v zemích tzv. bohatého Severu).

Úhrnná plodnost¹⁹, tj. počet dětí narozených na jednu ženu v jejím plodném období, se pohybuje od 4,0 (Džibutsko) do 6,5 (Somálsko). Průměr světa v roce 2010 byl 2,5. V rozvinutých tržních ekonomikách je problém opačný, neboť k obnovení současné populace by byla potřebná hodnota 2,1 až 2,2, ke které se blíží jen několik států. Průměr vyspělých zemí v roce 2010 činil 1,7.

Věkový medián, rozdělující celou populaci na dvě stejně početné skupiny, v roce 2009 byl 17,4 let (Somálsko, 184. místo na světě), 17,8 let (Etiopie, 179. místo na světě), 19,0 let (Eritrea, 166. místo na světě) a 21,1 let (Džibutsko, 138. místo na světě). Naproti tomu v Evropské unii, kde je spolu s Japonskem v průměru nejstarší populace, již dosáhl 40 let (ČR 39,4 let)²⁰. Mladá věková struktura, s vysokým podílem lidí v předproduktivním věku, se ovšem svou měrou promítá do nedostatku prostředků na demografické investice (školství, zdravotnictví). K důsledkům patří vysoký stupeň analfabetismu. Například v Etiopii bylo v roce 2005 (novější údaje nejsou k dispozici) gramotných 29,8% obyvatel ve věku 15 a více let.²¹ Země Afrického rohu nejsou vzdělanostně připraveny na informační společnost 21. století. To je závažný nedostatek.

Tabulka 5

Základní demografické ukazatele v oblasti Afrického rohu

stát či skupina zemí/ukazatel	hrubá míra porodnosti (‰) v r. 2010	hrubá míra úmrtnosti (‰) v r. 2010	úhrnná plodnost (počet dětí) v r. 2010	věkový medián (roky) v r. 2009
Džibutsko	29	11	4,0	21,1
Eritrea	37	9	4,7	19,0
Etiopie	39	12	5,4	17,8
Somálsko	46	16	6,5	17,4
Afrika	37	13	4,7	19,4
rozvojové země	22	8	2,7	25,9
vyspělé státy	11	10	1,7	39,6
svět	20	8	2,5	28,1

Pramen: 2010 World Population Data Sheet, World Population Ageing 2009.

18 Číselné údaje (hrubá míra natality a hrubá míra mortality) podle: 2010 World Population Data Sheet, s. 6.

19 Číselné údaje (úhrnná plodnost) podle: 2010 World Population Data Sheet, s. 6.

20 Číselné údaje (věkový medián) podle: World Population Ageing, 2009.

21 Databáze Unesco [online].

Zmiňované země ještě zaznamenají velký nárůst početního stavu obyvatel. V případě Etiopie, která by měla mít v polovině tohoto století o 89 milionů obyvatel²² více než v roce 2010, by to znamenalo posun na 9. místo na světě. Podle dnešních prognóz (OSN, Population Reference Bureau) by k završení demografického přechodu a tedy přibližné stabilizaci počtu obyvatel mělo v subsaharské Africe dojít nejpozději ze všech regionů, a to až ve druhé polovině tohoto století.

Tabulka 6**Věková struktura populace a očekávaný počet obyvatel v zemích Afrického rohu**

stát či skupina zemí/ukazatel	struktura podle věku v % (2010)			očekávaný počet obyvatel v r. 2025 (mil.)	očekávaný počet obyvatel v r. 2050 (mil.)
	do 14 let	15–64 let	65 a více let		
Džibutsko	37	60	3	1,1	1,5
Eritrea	42	56	2	7,4	10,8
Etiopie	44	53	3	119,8	173,8
Somálsko	45	52	3	13,9	23,5
Afrika	41	56	3	1412,0	2084,0
rozvojové země	30	64	6	6819,0	8159,0
vyspělé státy	17	67	16	1290,0	1326,0
svět	27	65	8	8108,0	9485,0

Pramen: 2010 World Population Data Sheet, s. 6.

Oblast Afrického rohu prochází složitým vnitřním vývojem. Po svržení císaře (Haile Selassie I) v roce 1974 se v Etiopii k moci dostal marxisticky orientovaný režim, který značné prostředky věnoval do budování ozbrojených složek. V letech 1977–1978 probíhala etiopsko-somálská válka. Ztráta podpory ze strany někdejšího SSSR vyústila ve změnu režimu v Etiopii v roce 1991 a pomohla i následnému odtržení Eritreje (samostatný stát vznikl v roce 1993). Konec problémům to však nebyl. V období let 1998–2000 probíhala etiopsko-eritrejská válka, jež měla souvislost s dalšími územními nároky obou zemí, a která si vyžádala na 100 000 obětí a zároveň znamenala i přerušení většiny mezinárodních rozvojových programů. I stávající etiopský režim je autoritářský a neštítí se represí vůči svým politickým odpůrcům. Patrně ještě horší situace je v Eritreji, kde lze mít v poslední době podezření, že zdejší vládní garnitura podporuje mezinárodní terorismus.

Zkušenosti s despotickým vůdcem v čele státu má i Somálsko. Po svržení místního diktátora v roce 1991 v zemi vypukla občanská válka, zároveň došlo i k vyhlášení samostatnosti tzv. Somalilandu v severních oblastech (zatím bez mezinárodního uznání). Přes mírovou misi OSN (1992–1993) se nepodařilo obnovit funkce státu a země už

22 Prognóza počtu obyvatel podle: 2010 World Population Data Sheet, s. 6.

dvě desetiletí zůstává rozdělena mezi místní klany. To ztěžuje jakoukoli humanitární pomoc a zejména jižní regiony jsou pro cizince nepřístupné. Léta kmenových válek přivedla značnou část země do stavu anarchie a zapříčinila i migraci velkého počtu obyvatel do okolních zemí. V jižním a středním Somálsku operují militantní islamistické skupiny, které mají ve svém programu i anexi příhraničních oblastí na severovýchodě Keni a v části Etiopie.

Nekontrolované pobřežní šelfy byly drasticky poničeny nájezdy neregistrovaných zahraničních rybářů (i pod fingovanou či tzv. levnou vlajkou), kteří nerespektovali žádná pravidla, drancovali zdejší zdroje ryb a nevhodnými technikami rybolovu poničili korálové útesy. Dnes se Somálsko nejčastěji připomíná v souvislosti s pirátskými únosy lodí v zóně frekventovaných nákladních tras v Indickém oceánu, proti nimž mezinárodní společenství jen obtížně zasahuje.

Potravinové problémy zemí Afrického rohu se často zjednodušeně spojují s katastrofálním suchem. To letošní má být nejhorší za posledních šedesát let. Přes malý úhrn srážek, a to i v některých pobřežních oblastech (Džibutsko, jih Somálska), k degradaci přírodního prostředí významnou měrou přispěl také sám člověk. Například tím, že dřevo (stromy, keře) zdejší lidé používají v první řadě na otop. Došlo k odlesnění rozsáhlých území s následnou erozí půdy, čemuž napomohlo i nadměrné spásání pozemků zejména kolem vodních toků. Hlavním zdrojem obživy je v mnoha venkovských oblastech chov hospodářských zvířat (ovce, kozy, skot, velbloudi). Jestliže Etiopie (jako císařství Habeš) vstupovala do 20. století ze 43 % zalesněná, v 80. letech zůstaly stromy na necelých 15 % území²³, přičemž na cennější dřeviny připadla jen 3 % území. V té době dolehl na Etiopii hladomor (v některých oblastech sedm let po sobě nepršelo) a místní populace přežila jen díky rozsáhlé mezinárodní pomoci. Začal se realizovat i projekt FAO na znovuzalesnění Etiopie, jeho naplnění však zkomplikovaly následné válečné konflikty. Jak je patrné z tabulky 7, v obou nástupnických státech (Eritrea, Etiopie) dochází k dalšímu odlesňování, zároveň však i k desertifikaci půdy. To je špatná zpráva, máme-li na mysli nutnost zvýšení výroby potravin pro rychle rostoucí populaci. Dalším závažným problémem je nedostatek vody (podle Human Development Report 2007/2008 mělo v celé východní Africe v roce 2006 přístup k nezávadné pitné vodě jen 54 % obyvatel²⁴). Vysychají studně a vesnice tak ztrácejí podmínky pro svou existenci.

V roce 2008 se iniciativy chopila letecká společnost Ethiopian Airlines, která v rámci svého programu na podporu životního prostředí Etiopie již dodala na 7,5 milionu sazenic stromů do jižních oblastí země.

23 Vlastní výpočet podle databáze Faostat [online].

24 Human Development Report 2007/2008 – Fighting climate change, 2007.

Tabulka 7**Lesní plocha jako procento rozlohy státu (Africký roh)**

stát/rok	1990	2000	2009
Džibutsko	0,2	0,2	0,2
Eritrea	13,8 (a)	13,4	13,1
Etiopie	13,7 (a)	12,4	11,3
Somálsko	13,0	11,8	10,7

Poznámka: (a) území budoucích samostatných států.

Pramen: vlastní výpočty podle databáze Faostat [online].

Půdu vlastní stát a někdy dochází i k absurdním situacím. Například v roce 2009 získala Saúdská Arábie 18 000 ha v Etiopii. Za částku 100 milionů USD si investoři z největší země Arabského poloostrova od etiopské vlády pronajali půdu, na které začali pěstovat pšenici, ječmen a rýži. Veškerou úrodu smějí transportovat do Saúdské Arábie a jsou přitom i na několik let osvobozeni od daní.²⁵ Jen pro srovnání – Světový potravinový program OSN (United Nations World Food Programme – WFP) vyčlenil na léta 2007 až 2011 celkem 116 milionů USD na nákup potravin, které by měly zmírnit podvýživu právě v Etiopii.²⁶ Je zřejmé, že prodej či pronájem půdy v chudých zemích, kde je silná korupce a uzavřené mezinárodní obchodní dohody nemusí být pro stát výhodné, není řešením podvýživy. Vhodnější by bylo liberalizovat trh, aby producenti z rozvojových zemí nenaráželi na různé bariéry a jejich úsilí nepodkopávaly dumpingové ceny.

4. Možnosti řešení podvýživy

Vymýtit hlad a podvýživu v zemích Afrického rohu je náročný úkol. V současné době mají vysokou naléhavost humanitární dodávky potravin. S tím je spojena i potřeba zajistit lékařskou péči a základní přístřeší alespoň v uprchlických táborech. Je nutné se v první řadě postarat o ty nejzranitelnější, o děti, jejichž organismus nejvíce trpí nedostatečnou stravou. Bohužel, místní ozbrojené skupiny neumožňují distribuovat pomoc v jižních oblastech Somálska, jindy ji rozkradou, takže se ani nemusí dostat k těm nejpotřebnějším.

Jak ale zajistit místním lidem důstojnou perspektivu? To se neobejde bez překonání současné konfliktní situace. V zemích subsaharské Afriky hrají důležitou roli kmenové zájmy, přičemž samotné státní hranice mnohdy ani nekorespondují s etnickým a kmenovým vymezením. Válečné rozdmísky bývají bezohledné i vůči civilním obyvatelům. Samozvaným vládcům jde o moc a vlastní prospěch. Nevzdělaní lidé zpravidla nedovedou rozlišit populistické sliby od reálných vizí.

25 Buying Farmland Abroad: Outsourcing's Third Wave, The Economist [online]. [2009-5-21].

26 Buying Farmland Abroad: Outsourcing's Third Wave, in The Economist [online]. [2009-5-21].

Africký roh se neobejde bez pomoci mezinárodního společenství. Nutná je demokratizace společnosti a podpora školství.

K faktorům nejbezprostředněji ovlivňujícím vysokou porodnost patří nízká životní úroveň, absence sociálních a důchodových systémů, nerovnoprávné postavení žen, nízká úroveň vzdělanosti a náboženské poměry. Zlepšení v těchto směrech by mělo vést k rychlejšímu dokončení demografického přechodu. Za zvlášť důležitou lze považovat podporu žen. Kvalifikační růst a s tím spojené lepší profesní vyhlídky by měly pozměnit preference žen, což se týká i počtu dětí. To by přibrzdlou současnou vysokou natalitu a zároveň by to znamenalo i vítaný přísun kvalifikované pracovní síly pro rozvíjející se hospodářství. Současný vzestup lidnatosti v Africkém rohu překračuje růst místní produkce potravin. Navíc se zvyšuje tlak na půdu, neboť dochází ke snižování výměry zemědělské půdy v přepočtu na jednoho obyvatele.

Významnou pomocí ze strany vyspělých zemí by bylo zlepšení přístupu na trh pro výrobky, zejména agrární produkty, z chudých zemí. Protekcionistická zemědělská politika vedla k omezenému přístupu na trh (cla, kvóty, licence apod.). Vytvořila tak umělé obchodní bariéry, poškozující agrárně orientované rozvojové země. Vývoz za dumpingové ceny do třetích zemí omezil exportní možnosti chudých států.

K faktorům, které by měly podpořit zemědělskou výrobu a tedy i produkci potravin, patří pozemkové reformy. Jihoafrický analytik Moeletsi Mbeki k tomu uvedl: „Afrika se musí stát soběstačnou a musí převzít zodpovědnost za produkci dostatku potravin. Současná politika vlastnictví půdy však takovémuto vývoji nenahrává, naopak jde přímo proti němu. Většina farmářů totiž půdu, kterou obdělává, nevlastní. Farmáři proto často žijí v neustálé nejistotě a s vědomím, že o půdu mohou kdykoli přijít.“²⁷

Hlavní pozornost musí být upřena na drobné farmáře. Právě oni nejvíce potřebují pomoc a jsou největším potenciálem pro zvýšení zemědělské výroby. Kromě pozemkových reforem ve prospěch skutečných uživatelů půdy, je to otázka jejich vzdělávání a vedení, pokud jde o efektivní způsoby hospodaření. Na summitu FAO v Římě (2008) vyzvala tato organizace ke shromáždění prostředků na podporu iniciativy, díky níž mají chudé státy získat osiva, hnojiva a další vstupní suroviny nutné ke zvýšení zemědělské produkce.²⁸

Důležitá je také podpora výzkumu. Zemědělské systémy v oblasti Afrického rohu jsou složité a nejsou příliš prozkoumány. Nevhodné zásahy, například již zmiňované odlesňování, vedou k degradaci půdy a ztrátě vláh, což vede i k desertifikaci. Agentury OSN spolupracují s Africkou unií na konceptu tzv. zelené revoluce pro Afriku, která by měla s pomocí moderních technologií vést k růstu intenzity zemědělské výroby. Velmi nízké hektarové výnosy základních potravinových plodin znamenají zároveň produkční rezervu. Intenzifikace zemědělské výroby je nezbytností, neobejde se však bez vzdělávání rolníků, kteří si musí osvojit nové pracovní postupy.

27 Africa needs „green revolution“, BBC Online News [online]. [2008-5-1].

28 Ban Ki-moon: Podpořte drobné zemědělce. Informační centrum OSN [online]. [2008-5-11].

Africký roh má nedostatek místních komunikací, které by umožňovaly propojení odlehlých venkovských oblastí s městskými aglomeracemi. Investice do dopravní infrastruktury patří ke klíčovým aspektům, pokud jde o rozvoj zemědělské výroby. Podle OSN²⁹ celá třetina potravinového deficitu v rozvojových zemích může být vyrovnána rozvojem lokálních sítí distribuce agrárních produktů a zlepšeným přístupem zemědělců na trhy. S tím je spjata i výstavba skladovacích kapacit a zpracovatelských závodů. Hnití sklizené úrody či její napadení škůdci je častým jevem a v současné době tak značná část drahocenných potravin přichází nazmar.

Z hlediska dalšího rozvoje hospodářství má největší potenciál Etiopie. Její předností oproti ostatním státům Afrického rohu je rozsáhlý domácí trh. Průmyslový sektor je však doposud slabý a země po odtržení Eritreje ztratila přístup k moři. K perspektivním oborům patří potravinářský a textilní průmysl. Vláda usiluje o průzkum území. Podle některých odborníků by se ložiska ropy a zemního plynu mohla od Jižního Súdánu táhnout přes severní oblasti Etiopie až do Eritreje (včetně pobřežního šelfu). Tyto předpoklady však prozatím nebyly potvrzeny. Etiopie jako jediná země v oblasti Somálského poloostrova má významnější strojírenské kapacity, v prvé řadě jde o montáž automobilů (nově dokonce i elektromobilů), která probíhá v závodech poblíž hlavního města. Pro nás může být zajímavé, že český výrobce letecké techniky, Aero Vodochody, v roce 2008 jednal o možné kompletaci malých dopravních letadel Ae-270 pro 8 cestujících právě v Etiopii, přičemž výrobní díly měly být dováženy z České republiky. K dohodě však nedošlo. Přes zmiňovaný vysoký stupeň analfabetismu má Etiopie také kvalifikované odborníky a při své ekonomické síle by měla postupně zvládat i technologicky náročnější produkci. V této souvislosti je vhodné připomenout, že Ethiopian Airlines mají certifikaci na kompletní revize amerických dopravních letadel Boeing (modely 727, 737, 757 a 767), nizozemských Fokker 50 a kanadských Bombardier DHC-6 a jejich technické centrum provádí také opravy a modifikace leteckých motorů. V podmínkách subsaharské Afriky lze paralelu nalézt již jen v Jihoafrické republice. Tato země má dobré předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu, zejména ve spojitosti s raně křesťanskou kulturou (např. oblast Aksumu s významnými pamětihodnostmi), ale i s ohledem na zajímavé přírodní scenérie (národní parky).

Ostatní země regionu na industrializaci teprve čekají. Ekonomika Džibutska je postavena na zdejším přístavu, ležícím v Džibuti (hlavní město) ve strategické poloze při vjezdu do Rudého moře. S výjimkou vlastního pobřeží má zbytek území pouštní či polopouštní charakter. Džibutský přístav je největší v oblasti Somálského poloostrova a v roce 2007 odbavil 7 508 512 tun zboží.³⁰ Po rozdělení státu přestala Etiopie využívat eritrejské přístavy Assab a Massawa, jejichž význam upadl, a orientovala se na Džibuti, k čemuž přispěla i existence železniční trati mezi oběma státy (výstavba kolejí v linii Addis Abeba – Dire Dawa – Džibuti začala už koncem 19. století, dnes je však nutná rekonstrukce) a na místní poměry relativně dobré vzájemné silniční spojení. V menší míře se využívá i přístav Berbera v tzv. Somalilandu v oblasti Adenského zálivu. Džibutská republika by potřebovala překonat svou hospodářskou jednostrannost, tím

29 The State of Food Insecurity in the World 2009.

30 Číselný údaj podle: Our Ports, 5/2008, s. 52.

spíš, že roste význam relativně blízkých přístavů na Arabském poloostrovu (momentálně však nepříznivě ovlivněných politickou krizí v Jemenu).

Co se týče zbývajících zemí regionu, Eritrea zatím nevybudovala životaschopné hospodářství a je závislá na rozvojové a humanitární pomoci. Přístavy v Somálsku (kromě již uvedené Berbery na severu v tzv. Somalilandu) zejí prázdnotou, neboť postrachem pobřežních vod jsou už delší dobu místní piráti. Bez znovuoobnovení funkce státu (doufejme, že na demokratických principech) zůstane Somálsko jen oblastí nedozírné lidské tragédie. Určitý optimismus by mohl vnášet příklad Rwandy. Po někdejší genocidě (1994) tato východoafrická země prošla usmířením mezi zneprátenými etniky a dnes zažívá i rychlý hospodářský růst. A uprchlíci se vracejí zpátky do země.

Krise v Somálsku ovlivňuje i sousední čtyřicetimilionovou (z hlediska počtu obyvatel) Keňu. Ve východní části země se nachází uprchlický tábor Dadaab³¹, který je dnes nejrozsáhlejší v celé Africe. Neklidné somálské pobřežní vody s únosy lodí omezují lodní dopravu a není využit ani turistický potenciál země.

Stabilitě v oblasti Afrického rohu nepřispíval ani vývoj v Súdánu. Konflikt v Dárfúru na západě státu přerostl v roce 2003 do genocidy. Jiné rozpory, které se střídavě objevovaly od 70. let 20. století, byly mezi severní (muslimskou) a jižní (křesťanskou) částí země. Po předchozím referendu došlo 9. 7. 2011 k vytvoření samostatného Jižního Súdánu. V poslední době se situace poněkud zklidňuje. Vzhledem k tomu, že hlavní ropná pole jsou na území Jižního Súdánu (v roce 2010 odtud pocházelo na 85 % súdánské produkce ropy) a ropovody směřují na sever, budou se muset oba státy naučit spolupracovat. Naproti tomu konflikt v Dárfúru, který má etnicko-politický kontext a vévodí mu spory mezi černošským a arabským obyvatelstvem při všeobecně převažující muslimské víře, bude ve svém řešení zřejmě komplikovanější. Jeho mezinárodní kontext se však týká spíše Čadu a Středoafrické republiky (uprchlické tábory) než Etiopie, ležící na východní hranici.

Závěr

Problém hladu a podvýživy je, bohužel, již dlouhodobě neoddělitelně spjat s oblastí Somálského poloostrova. Region se zároveň potýká s vnitropolitickými problémy i vzájemnými konflikty mezi státy, nehledě k vysoké frekvenci suchých period, jež souvisí s postupující degradací přírodního prostředí.

Hladomor v Somálsku a přeplněné uprchlické tábory v sousedních zemích (Keňa, Etiopie) jsou smutným mementem zdejšího politického a hospodářského rozvratu. Bez překonání místních rozbrojů, jež jsou podbarveny i náboženským fundamentalismem, nedojde ke zlepšení situace. I tak bude sanace hospodářství dlouhodobou záležitostí a bude se na ní muset podílet mezinárodní společenství. Je otázkou, zda se Somálsko nakonec nerozdělí na více území. Oblast tzv. Somalilandu, která se kryje s někdejší

31 Kapacita stanového tábora, 90 000 osob, byla ve druhé polovině roku 2011 několikanásobně překročena (počet somálských uprchlíků v Dadaabu překročil 500 000).

Britským Somálskem, je relativně stabilní. Přírodní podmínky pro zemědělství jsou příznivější oproti zbytku Somálska a k exportním artiklům patří i produkty chovu skotu, respektive živý dobytek. Územím kolem Adenského zálivu probíhá Somálská vysočina, přičemž údolní oblasti se využívají pro rostlinnou výrobu. Perspektivy má produkce obilovin. V pobřežních oblastech by se měly nacházet relativně významné zásoby ropy a zemního plynu, objevené už v koloniální éře, ale zatím nevyužívané. Podobně by tomu mělo být i v Puntlandu na severovýchodě Somálska (autonomní oblast, jež neusiluje o odtržení).

Zbývající regiony jsou na tom hůře. Většinu obyvatel tvoří kočovní pastevcí, kteří zpravidla nevlastní nic jiného než několik ovcí, koz či velbloudů. Když o zvířata přijdou, hladoví. Stalo se tak v posledních desetiletích vlivem katastrofálního sucha již několikrát. Klíčový význam mají řeky Jubba a Shebelle, jejichž voda slouží k zavlažování. Právě v říčních údolích byly zakládány banánovníkové plantáže. Průmysl má malý rozsah a převážně se orientoval na zpracování potravin, v hlavním městě Mogadišu byl i kožedělný průmysl. V jižních částech země se těží i sůl.

Předností Somálska ve srovnání s mnoha jinými africkými státy je etnicky značně homogenní obyvatelstvo a společný jazyk. Hendikepů, i za předpokladu budoucího urovnání meziklanových sporů, však zůstává příliš mnoho. Negramotnost³², nepříznivé přírodní podmínky a vysoká úroveň porodnosti jsou faktory, které budou zemi negativně ovlivňovat i v delším časovém horizontu.

Perspektivní zemí zůstává Etiopie, zejména pro svou ekonomickou sílu. V poslední době rozvíjí užší spolupráci s ČLR, což se týká i investičních aktivit. Etiopie má předpoklady pro další růst průmyslové výroby i pro zvládnutí technologicky náročnějších oborů. Zatím nebyly odbourány všechny relikty někdejší socialistické orientace, soukromý sektor je slabý a vláda nepřistoupila k pozemkové reformě (půdu vlastní stát, který ji pronajímá). Hospodářský růst je tak spíše ovlivněn nízkou výchozí základnou. Z celkového exportu zboží v roce 2010 tvořily 82 % agrární produkty³³, což signalizuje potřebu diverzifikace výrobní základny. Otázkou také zůstává, zda je vůbec vhodné zaměření na vývoz zemědělských monokultur, když se země potýká s problémem rozsáhlé podvýživy, neboť na půdě vyčleněné pro exportní monokultury se neprodukují základní potraviny. Na druhé straně jejich omezení by vedlo ke ztrátě značné části exportních příjmů a trh by ihned zaplnili nejbližší konkurenti. Cestou by tedy měla být intenzifikace zemědělské výroby při respektu k uchování přírodních zdrojů, zejména s nutnou ochranou lesních porostů, jež přispívají i k udržení vody v krajině.

Eritrea je v daleko horší situaci. Podmínkou rozvoje bude urovnání vztahů s Etiopií a znovuvyužití chřadnoucích přístavů ve strategicky důležitém průlivu Bab-el-Mandeb, přes něj by mohl vést tranzit zboží do vnitrozemí, a to dokonce (přes Etiopii) i do Jižního Súdánu. Dobré předpoklady má i cestovní ruch, nejen z hlediska historicky cenných objektů, připomínajících raně křesťanské kořeny této oblasti, ale i přímořské

32 Databáze Unesco neposkytuje aktuální údaje za Somálsko. Ve zprávě Světové banky „Socio Economic Survey Somalia 2002“ (s. XII) je za rok 2002 uvedeno procento gramotných v dospělé populaci 19,2%.

33 <http://stat.wto.org/>, [online]. [2011-10].

rekreace. Na Dahlackých ostrovech v Rudém moři již bylo vybudováno moderní turistické středisko, využívané klienty z arabského světa. Zemědělská produkce bude i nadále zaostávat, neboť jen malé množství půdy (do 5 %) je vhodné k orbě. Většina území je příliš suchá a někdy se nehodí ani k pastvě. Snad by v budoucnu mohlo pomoci umělé zavlažování, zejména pokud by se zlevnilo (dnes energeticky náročné) odsolování mořské vody. Poměrně rozsáhlé pobřeží Eritreje však skýtá příležitost pro rozmach rybolovu.

Džibutsko je o krok dál, co se týče využití přístavních mol pro nakládku a vykládku zboží, směřujícího z velké části do Etiopie a částečně i do Somálska. Také úroveň výživy má o něco příznivější parametry. Hospodářství je závislé na službách souvisejících se zdejším přístavem, částečně i mezinárodním letištěm. Přes malý vzdušný provoz je právě odsud udržováno pravidelné letecké spojení s nedalekou Hargeisou (jde o hlavní město), nalézající se na severu tzv. Somalilandu. Průmysl má nepatrný rozsah a pro rostlinnou výrobu chybí vhodná půda. Vysoké zastoupení zemědělské populace tvoří z velké části nomádi, kočující suchou polopouští. Perspektivy má rybolov v pobřežních šelfech. Přínosem pro státní pokladnu jsou francouzská a americká vojenská základna, zbudované v oblasti mezi Rudým mořem a Indickým oceánem. Země by také mohla rozvíjet jednodušší průmyslovou výrobu (montážní práce) v zázemí námořního přístavu. Nabízí se i možnost výstavby rafinérií. Konečně v září 2011 se investor ze Spojených arabských emirátů (Abú Dhabí) rozhodl podstatně rozšířit zdejší kapacitu výroby ropy, kerosinu a dalších ropných derivátů. Přestože se surová ropa do Džibutska dováží, roste poptávka po výrobcích z ní v Etiopii, Keni a Ugandě, kam by, při malé spotřebě v samotném Džibutsku, měla produkce z větší části směřovat.

V oblasti Afrického rohu by mělo dojít ještě k velkému nárůstu počtu obyvatel. To přinese nutnost zvýšit zemědělskou produkci, zároveň i zefektivnit ochranu půdy a vodních zdrojů. Žádoucí by bylo také rozvinout vzájemný vnitroregionální obchod a vůbec přeshraniční spolupráci. Projektů, které by mohly zlepšit život místních lidí, existuje celá řada.

Co se týče samotného Somálska, nabízí se i možnost dočasného mandátu OSN nad jeho územím. Je to však úvaha pouze hypotetická a ve své podstatě patrně i nereálná. V oblasti Afrického rohu se střetávají různé zájmy a nesnadné by bylo už jen odzbrojení jednotlivých znesvářených skupin. Konečně, před necelými dvaceti lety zde vojenská mise OSN neuspěla. Otázkou by bylo i financování takového projektu. Pokud by se podařilo zachovat celistvost Somálska, mohly by severní oblasti (Somaliland, Puntland), jež jsou stabilnější a hospodářsky silnější, pomoci sanovat centrální a jižní regiony, jejichž životaschopnost se nyní jeví daleko problematičtější. Důležité by bylo i obnovení přístavu v Mogadišu, aby se hlavní město mohlo znovu stát střediskem obchodu s perspektivou rozvoje jednodušší průmyslové výroby. Ač se to dnes jeví jako stěží myslitelné, země má dobré předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu (pravěké skalní malby, středověké architektonické objekty, dlouhé mořské pobřeží). To je však vize ještě hodně vzdálená a zatím i skrytá za aktuálními problémy s nedostatkem potravin, migrací, suchem a ozbrojenými islamisty, prodchnutá celkovým nádechem bezvýchodnosti.

Literatura

- BBC. Africa needs „green revolution“, *BBC Online News* [online]. [cit. 2008-5-1]. <http://www.bbc.co.uk/news/> (český překlad na stránkách České inspekce životního prostředí [online]. [cit. 2008-5-7]. <http://www.cizp.cz/>).
- Buying Farmland Abroad: Outsourcing's Third Wave. *The Economist* [online]. [cit. 2009-5-21]. http://www.economist.com/node/13692889?story_id=13692889.
- ETHIOPIAN AIRLINES. Letový řád Ethiopian Airlines (platnost: 27. 3.–29. 10. 2011) [online]. http://www.ethiopianairlines.com/en/docs/downloads/Ethiopian_Flight_Schedules.pdf.
- FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2009*. Roma : FAO, 2009. ISBN 978-92-5-1060149-0.
- FAO. *FAO Statistical Yearbook 2010*. Statistical Division FAO/UN [online]. <http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/ess-yearbook2010/en/>.
- FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2010*. Roma : FAO, 2010. ISBN 978-92-5-1060149-0.
- FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2011*. Roma : FAO, 2011. ISBN 978-92-5-1060149-0.
- FAO. Faostat [online]. <http://faostat.fao.org/>.
- ONYANGO I. PMAESA. Port Statistics. *Our Ports*. 2008, no. 5, s. 48–50.
- OSN. *Human Development Report 2007/2008 – Fighting climate change: Human solidarity in a divided world*, New York : United Nations Development Programme, 2007. ISBN 978-0-230-54704-9.
- OSN. *Ban Ki-moon: Podpořte drobné zemědělce*. Informační centrum OSN [online]. [cit. 2008-5-11]. <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1407>.
- OSN. *World Population Ageing*. New York : United Nations Publications, 2009, ISBN 978-92-1-151468-1.
- PAVLÍK, Z.; KALIBOVÁ, K. *Mnohojazyčný demografický slovník*. Acta demographica XV. Praha : Česká demografická společnost, 2005, ISBN 80-239-4864-4.
- PRB. *2010 World Population Data Sheet*. Washington (DC) : Population Reference Bureau, 2010, ISSN 0085-8315.
- SVĚTOVÁ BANKA. Socio Economic Survey Somalia 2002. Report No. 1, Somalia Watching Brief. Washington (DC) : World Bank, 2003.
- SVĚTOVÁ BANKA. *World Development Indicators database* [online]. Washington (DC) : World Bank. www.worldbank.org/data.
- SVĚTOVÁ OBCHODNÍ ORGANIZACE. [online]. [cit. 2011-10]. <http://stat.wto.org/>.
- UNESCO. [online]. <http://www.uis.unesco.org/>.

HORN OF AFRICA COUNTRIES AND THE MALNUTRITION PROBLEM

Abstract: The author thinks about the economies and the food problem of the Horn of Africa countries. The drought and famine conditions in the *Horn of Africa*, coupled with the conflict in Somalia, have affected over 12 million people. There is a very low nutrition level in the long term in all the countries (Djibouti, Ethiopia, Eritrea, and Somalia). A high level of basic demographic indicators and an unfinished demographic transition will mean a further significant population increase. The countries have different backgrounds for future economic development. Ethiopia is the region's strongest country economically with a presumption of gradual increase in its industrial production. The economy of Djibouti is highly dependent on a local seaport situated in a strategic position. Eritrea has lagged behind recently and it will be important for its future development to overcome discrepancies with Ethiopia, which could use its ports. The most complicated situation is in Somalia, which has been divided among local clans for two decades and the population is terrorized by armed groups. The information introduced in this paper results from the implementation of institutional research project MSM 6046070906 "Economics of resources of Czech agriculture and their efficient use in multifunctional agri-food systems".

Keywords: Horn of Africa, malnutrition, food crisis, agriculture, economy, demography

JEL Classification: J11, O55, Q19